

оригинални научни рад
примљен: 30. 11. 2021. г.
прихваћен за објављивање: 13. 12. 2021. г.
UDK 338.43(497.11)

Др Славка МИТРОВИЋ*
Др Љубомир МИТРОВИЋ*

ПРЕХРАМБЕНИ СУВЕРЕНИТЕТ И АГРОЕКОЛОГИЈА У ФУНКЦИЈИ ОДРЖИВОГ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА СРБИЈЕ

Апстракт

Предмет рада су прехранбени суверенитет и агроекологија, као алтернативни пољопривредно-прехранбени системи, усмерени на одрживи развој малих пољопривредних произвођача. Ови прехранбени системи су се развијали ради спречавања штетних последица садашњег преовладавајућег индустријског, односно корпоративног начина производње хране, а те последице се могу испољавати у виду: перманентне глади и неухраћенности на светском (глобалном) нивоу, повећања сиромаштва, уништавања животне средине и здравља људи, у виду експанзије климатске кризе, као и губитка биодиверзитета. Србија се данас налази пред изазовом: како заштити ситне пољопривредне произвођаче и подстицати прехранбени суверенитет и агроекологију, уз истовремено омогућавање индустријске производње великих агросистема, чији су инвеститори странци. Јачањем прехранбеног суверенитета и агроекологије омогућава се малим пољопривредним произвођачима и потрошачима у локалној заједници да стекну демократску контролу над факторима производње хране и експлоатацијом природних ресурса (земљишта, вода, шума и др.), а истовремено и смањење руралног сиромаштва, стварање нових послова, пораст прихода, побољшање исхране и здравља људи.

Циљ рада јесте да се сагледа право странаца да стичу својину над пољопривредним земљиштем у Србији, затим да се укаже на потребу да се уз одрживи прехранбени суверенитет и агроекологију заштите и

---

* Доцент, Пољопривредни Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, slavka.mitrovic@pr.ac.rs

* Редовни професор, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, ljubomir.mitrovic@pr.ac.rs

побољшају положаји малих пољопривредних произвођача и становништва у руралним подручјима, као и да се очувају природни ресурси и побољшају исхрана и здравље људи. Како су проблеми руралног развоја Србије готово једнаки проблемима у другим земљама, закључак је да је примена прехранбеног суверенитета и агроекологије у Србији потребна, пожељна и оправдана.

Кључне речи: прехранбени суверенитет, агроекологија, индустријска пољопривредна производња, право на храну, одрживи рурални развој.

1. УВОД

Познато је да је Србија на путу Европских интеграција. Наиме, Србија је 2008. године потписала и ратификовала са ЕУ Споразум о стабилизацији и придруживању.¹ Споразум је ступио на снагу 2013. године. Овим споразумом Србија се обавезала да ће изменити своје законодавство које се односи на стицање својине над непокретностима - пољопривредном земљишту (што је формално учинила августа 2017. године), како би држављанима чланица ЕУ осигурала исти третман као и својим држављанима, у року од четири године од дана ступања на снагу Споразума (01.09.2017.г). Како би ограничили продају земље странцима и заштитили наше националне интересе, једини начин је био да изменимо и допунимо Закон о пољопривредном земљишту и да у њега уградимо правна ограничења која већ постоје у законодавству земаља-чланица ЕУ. То је било потребно јер земљиште је најважнији необновљив ресурс. Србија је аграрно-рурална земља и очување земљишта је од суштинске важности за прехранбени суверенитет и прехранбену сигурност грађана, па га зато не треба отуђивати и продавати. Треба истаћи да и поред забране прописане Законом о пољопривредном земљишту да „власник пољопривредног земљишта не може бити страном физичко, одн. правно лице“², странци су успевали да индиректно прибаве велике површине обрадивог земљишта, оснивањем правног лица у Србији.³ Изменама и допунама Закона о

---

¹ Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европске заједнице и њених чланица са једне стране, и Републике Србије са друге стране, ”Сл. гласник - Међународни уговори” бр. 83/2008.

² Закон о пољопривредном земљишту ”Сл. гласник РС” бр. 62/2006, 65/2008, др. закон 41/2009 и 112/2015, чл.1, ст.4.

³ Закон о спољнотрговинском пословању ”Сл. гласник РС” бр. 36/2009, 36/2011, чл. 133.

пољопривредном земљишту⁴ и усвајањем других подзаконских аката који су пратили ове законске измене, тржиште пољопривредног земљишта и производње хране је отпочело либерализацију. До сада, од ових измена аграрне политике највеће користи (профит) су имали капиталисти и тајкуни, који су додатно увећавали своје богатство. Чињеница је да Закон о пољопривредном земљишту и у овом тренутку јесте предмет интересовања шире јавности у Србији, јер пољопривредно земљиште, као најзначајнији производни ресурс у пољопривреди, чини нешто мање од половине територије Србије (49,8%), одн. 3.861.447 хектара⁵, или 72,2% укупно расположивог земљишта, као и то да Србија има готово 1,5 милиона пољопривредника.

Међутим, Србија има само 52% земљишта које је погодно за пољопривредну производњу. Зато је питање очувања и рационалног коришћења овог веома важног привредног ресурса постало изузетно значајно. Наравно, треба истаћи да „Република Србија располаже са 0,70 хектара укупног пољопривредног земљишта, односно 0,46 хектара коришћеног земљишта по становнику, то и спада у ред европских земаља са повољним земљишним ресурсима, што јој омогућава и релативно задовољавајућу прехранбену самоодрживост становништва. Исто тако, однос површина ораничног земљишта и сталних усева према површинама ливада и пашњака (71%:29%) је повољнији у поређењу са другим европским земљама“.⁶ Али у Србији „има преко 0,4 мил. хектара земљишта са механичким саставом тешког типа и преко 0,1 мил. хектара на различите начине оштећених земљишта. Сваке године, са различитим деградационим процесима, оштети се нових 1.000 хектара земљишта“.⁷ Морамо истаћи да постоји велика конкуренција у прибављању земљишта, као ограничавајућег производног ресурса у Војводини, региону са највећим учешћем пољопривредног земљишта у Србији. Истина је, такође да великом броју пољопривредних газдинстава у региону Војводине, пољопривредно земљиште све више постаје лимитирајући фактор и за

---

⁴ Закон о изменама и допунама Закона о пољопривредном земљишту ”Сл. гласник РС” бр. 80/17.

⁵ Попис пољопривреде 2012, Пољопривреда у Републици Србији, РЗЗС, Београд, 2013.

⁶ Славка Митровић, *Допринос пољопривреде у развоју Србије*, Универзитет у Приштини, Пољопривредни факултет, Лешак, 2016, 261.

⁷ Ђуро Ерцеговић и група аутора, *Техничко-технолошки аспекти примене машина и оруђа за уређење земљишта по површини и дубини*, Пољопривредна техника, бр.2, Пољопривредни факултет, Београд, 2008, 13-26.

рационалнију примену других средстава рада у пољопривреди. Отуда времена која долазе доносе већу конкуренцију и потребу да се производња или рационализује и укрупњава, или да се од ње одустане.⁸ Зато су данас квалитетније парцеле земљишта постале тржишно траженије и економски све вреднији производни ресурс.

Имајући претходно у виду, посебна пажња мора се посветити породичним газдинствима, јер највећи део производних капацитета у пољопривреди Србије налази се у поседу породичних газдинстава, чак 79,9% пољопривредног земљишта, 89,5% обрадивог земљишта, 83,8% ораница. Исто тако, 97% укупног броја трактора налази се у поседу породичних газдинстава, при чему они остваре и највећи део производње, на пример око 88% производње кукуруза, око 73% производње пшенице, око 65% производње сунцокрета и око 50% производње соје и шећерне репе.⁹ Када је реч о поседовној структури у пољопривреди Србије, можемо рећи да је она неповољна. Наиме, према Попису пољопривреде из 2012. у поседовној структури пољопривредних газдинстава доминирају мала газдинства, будући да су газдинства са поседом мање од 3,00 хектара, или око 60%, а 77% пољопривредних газдинстава су испод 5 хектара. Треба истаћи да газдинстава већих од 10 ха има свега 8% од укупног броја газдинстава у Србији¹⁰. Подаци показују да су пољопривредна газдинства у опадању, са 779.000 у 2002. години на 631.552 у 2012. години, тј. за око 20%. Пописом пољопривреде у Србији је такође регистровано у 2012. години укупно 628.552 породична газдинства и 1.416.349 лица која су ангажована на пољопривредним пословима, тј. стално запослена на газдинствима. Треба рећи да је сиромаштво у руралним срединама два пута веће него у урбаним. Сматра се да је сваки седми рурални становник сиромашан. Поред тога, присутно је лоше управљање природним

---

⁸ Даница Бошњак, Весна Родић, Компаративна анализа трошкова производње основних ратарских усева у Војводини, *Економика пољопривреде*, 2010, 57 (2), 233-243.

⁹ Dragica Božić, Petar Munćan, Family farms - The Factors Of Agricultural Development In Serbia, Edited by D. Tomić, M. Ševarlić, *Development of agriculture and rural areas in Central and Eastern Europe*, Serbian Association of Agricultural Economics, Novi Sad, 2007, 221-230.

¹⁰ Обрачун аутора на основу података Пописа пољопривреде 2012. у Републици Србији, Републички завод за статистику, Први том, Београд, 2013.

ресурсима у руралним подручјима, што се лоше одражава на ефикасно коришћење ресурса, као и на нарушавање одрживости природне средине.¹¹

„Тренд гашења малих фарми је глобалан и расте интензивном динамиком. Европске земље попут Француске, Немачке, Белгије и Финске су изгубила 70% својих фарми од 1070. до данас. Земље које су касније ушле у Европску унију, попут Бугарске, Естоније, Чешке и Словачке, изгубиле су око 40% својих фарми од 2003. до 2010. године. Само Пољска је изгубила скоро милион малих пољопривредника између 2005. и 2010.“¹² Процеси осиромашивања и пропадања малих произвођача озбиљно угрожавају одрживост глобалног система производње хране. Агробизнис и индустријска пољопривреда полако, али сигурно избацују мале произвођаче и породична газдинства из тржишне утакмице. Циљ агробизниса није да храни светску популацију, већ је ту реч једино о извлачењу вредности из сваког дела ланца производње хране на глобалном нивоу. Без обзира на последице, људски живот у таквом систему просто није чинилац од значаја, поготово животи људи у руралним крајевима, који су већ пословично на маргини друштва.¹³

Нема сумње, поред низа лоших страна, транзиција и реструктурирање су иницирали и ојачали развој породичних газдинстава у Србији. Наиме, последњих година све је израженија појава стварања нових породичних газдинстава, нарочито на простору АП Војводине. Засигурно, повећање ефикасности производње породичних газдинстава је један од главних покретача економског раста и предуслов за њихов даљи развој. Нажалост, бројни пољопривредни произвођачи нису препознали користи које могу остварити ефикаснијим коришћењем производних ресурса, а ни обим и хитност трансформације. Такође, процес приватизације у Србији довео је до стања у коме пољопривредно земљиште и комбинати прелазе у руке великих корпорација, на штету малих пољопривредних произвођача. Тај процес у Србији посебно је изражен последњих година, нарочито од

---

¹¹ Славка Митровић, Александра Митровић, Љубомир Митровић, Задругарство као нова парадигма одрживог развоја руралних подручја у Србији, *Ecologica*, 28 (101), 2021, 86.

¹² Саша Петровић, Прехрамбени суверенитет у контексту Србије – оквир за критичку анализу система производње хране, *АМА – Центар за негу човека и природе*, 2019, стр. 8, преузето са: www.theguardian.com/environment/2014/may/28/farmaland-food-security-small-farmers/

¹³ Саша Петровић, Прехрамбени суверенитет у контексту Србије – оквир за критичку анализу система производње хране, *АМА – Центар за негу човека и природе*, 2019, 8-9.

потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању ЕУ. Странцима смо отворили тржиште пољопривредног земљишта, а уз далеко веће субвенције европски фармери доставили су јефтинију храну мало познатог порекла у наше маркете. Отуда, на тржишту хране кључна је улога потрошача.

Имајући у виду све законске измене и допуне, постоји бојазан у погледу размера које ће ове норме имати у пракси. Оно што је основна замерка јавности све време, тиче се могућности да страни држављани, оснивањем компанија на врло једноставан начин заобилазе ограничења која је овај закон предвидео. У вези с тим представници невладине организације *АМА-Центар за негу човека и природе*¹⁴ из Србије на форуму „Нилени“ о суверенитету хране у Клузу (Румунија), пре неколико година, на великом европском скупу упозорили су да је процес приватизације у Србији довео до стања у коме „пољопривредно земљиште и комбинати прелазе у руке великих корпорација, на штету малих пољопривредних произвођача“¹⁵. Заправо, последње две деценије у Србији дошло је до концентрације власништва над пољопривредним земљиштем и монополизације пољопривредне производње. Држава ову област уређује у сагласности с интересима великих приватних агрокорпорација, а положај домаћих малих и средњих произвођача све је тежи. Због овакве државне стратегије Србија је ближа губљењу суверенитета у производњи хране. Период који следи показате да ли ће ове измене дугорочно решити питање режима располагања пољопривредним земљиштем, или ће ипак бити потребне додатне интервенције законодавца. Да је заиста неопходна помоћ и подршка малим и средњим пољопривредним газдинствима, указало је Министарство пољопривреде, те се припрема нови закон о пољопривредном земљишту.

---

¹⁴ Ова организација покренула је истраживачки пројекат *Прехрамбени суверенитет у контексту Србије*, који указује на разлике између два концепта (прехрамбена сигурност и прехрамбени суверенитет) пољопривреде и проблеме који се јављају. Један од циљева овог пројекта је да се помогне малим произвођачима да опстану и да успоставе директан контакт са потрошачима.

¹⁵ Форум: Корпорације куповином земљишта уништавају мала сеоска газдинства, Радио-телевизија Војводине, 30.10.2016. 09:19, извор: *Бета*.

2. ПРЕХРАМБЕНИ СУВЕРЕНИТЕТ И ПРОДАЈА ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА СТРАНЦИМА

Од почетка велике светске финансијске, енергетске и прехранбене кризе 2008. године, у свету је настало драстично преузимање пољопривредног земљишта од стране великих инвеститора, па чак и влада појединих земаља. Према неким проценама, у последњој деценији купљено је више од 35 милиона хектара обрадиве земље у свету. Треба истаћи да највећи купци имају седиште у ЕУ (око 40%) и инвеститори углавном купују оранице у источноевропским земљама, које се придружују Европској унији и где постоји обавеза промета земљишта, али и у државама које су у процесу придруживања. Напоменимо да 3% пољопривредних предузећа у Европи контролише 50% свих обрадивих површина.¹⁶

Такође, последњих година у Србији распродајом и приватизацијом земљишта из државног власништва у руке корпорација и тајкуна прешло око 500.000 хектара земље у Војводини, а од чега се преко 100.000 хектара налази у рукама четири домаће корпорације. Највише је приватизовано земљиште у Војводини. Од 1,6 мил. хектара обрадивог земљишта у тој нашој покрајини, у приватној својин је чак 1,1 мил. хектара. Међу највеће компаније обрадивог земљишта спадају: „Матијевић“ и „МК Group“ са више од по 30.000 хектара, затим „Делта аграр“ са више од 25.000 хектара, „Ирва инвестиције“ са око 8.000 хектара, ирска компанија „Baltic Property Investments Limited“ са око 13.000 хектара, мађарска компанија „СВА“ са око 2.600 хектара, хрватска компанија „Жито група“ са око 2.000 хектара. Ове компаније су већ преузеле све те површине пољопривредног земљишта у нашој земљи, те је отпуштено десетине хиљада радника, а преко 250 комбината је уништено. Да се процес продаје пољопривредног земљишта наставља, сведочи долазак нових страних компанија. Зато се у Србији пољопривредници прибојавају да ће велики страни инвеститори ући у посед и преко 30% обрадивог пољопривредног земљишта у појединим општинама. Заправо, због ограничене површине обрадивог земљишта, њихов је страх да ће бити речи о земљишту које тренутно обрађују, а које ће њима бити ускраћено. Ово се посебно односи на Војводину, где нам је око 90% ораница државног власништва, а које се у целости обрађује.

---

¹⁶ Подсећамо, 6 мултинационалних компанија: Monsanto, DuPont, Syngente, Bayer, Dow и BASF држе 75% патената на биљне сорте, 60% комерцијалног тржишта семена и 76% тржишта агрохемијских инпута.

Међутим, у Закону о пољопривредном земљишту је експлицитно назначено да пољопривредно земљиште у државној својини може стицати само физичко лице домаћег држављанства, што значи да страна правна лица и домаћа немају то право. Заправо, сходно Закону о пољопривредном земљишту - пољопривредно земљиште у државној својини, физичко лице може стећи теретно-правним послом, под условима прописаним овим законом, осим у области Административне линије према Аутономној покрајини Косово и Метохија¹⁷. Како Закон о пољопривредном земљишту регулише промет пољопривредног земљишта у државној својини и промет пољопривредног земљишта у приватној својини, то ситуација није тако јасна (прецизна) када је реч о стицању права својине на пољопривредном земљишту у приватној својини. Евидентно је да члан 72ђ говори о „држављанину“, што значи да су у питању физичка лица, односно да страна правна лица, макар имала припадност ЕУ, не могу стицати право својине на пољопривредном земљишту у приватној својини у Републици Србији.¹⁸

Због тога странци и оснивају домаћа правна лица преко којих стичу пољопривредно земљиште. Законодавац је у члану 72а, који се односи на стицање права својине над пољопривредним земљиштем у државној својини, био прецизан (јасан) и нагласио „физичко лице“, што није случај и са осталим одредбама. Ипак, систематичним приступом и тумачењем Закона о пољопривредном земљишту, може се спознати која лица имају право својине на пољопривредно земљиште у Републици Србији. Значи, пољопривредно земљиште у државној својини могу стицати само домаћа физичка лица, али не и правна. Такође, изменом и допунама Закона о пољопривредном земљишту из септембра 2017. Србија је требало да то дозволи и физичким лицима из ЕУ, што није учинила, иако се на либерализацију обавезала Споразумом о стабилизацији и придруживању. Србија би, у складу са Споразумом требало да омогући правним лицима ЕУ да стичу право својине на пољопривредном земљишту у приватној својини, одн. да им да национални третман.¹⁹ Наравно, Србија је формално омогућила држављанима ЕУ да стичу право својине на пољопривредном земљишту у приватној својини. Али, како је у питању већи број услова, као

---

¹⁷ Закон о пољопривредном земљишту ”Сл. гласник РС” бр. 62/2006, 65/2008 – др. закон, 41/2009, 11/2015, 80/2017 и 95/2018 др. закон, чл. 72а, ст.1.

¹⁸ Закон о измени и допунама Закона о пољопривредном земљишту ”Сл. гласник РС”, бр. 80/17, чл. 72ђ, ст. 1.

¹⁹ Види: Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европске заједнице и њених чланица са једне стране, и Републике Србије са друге стране, ”Службени гласник – Међународни уговори” бр. 83/2008, чл. 53, ст. 1.

и тежина постављених услова, то је држављанима ЕУ и даље недоступно пољопривредно земљиште у приватној својини. Очито да релевантне одредбе Закона о пољопривредном земљишту показују да Србија није испунила обавезе преузете Споразумом. Наиме, измене Закона о пољопривредном земљишту у супротности су са обавезама преузетим Споразумом. Како је Споразум међународни уговор, то значи да измене нису у складу ни са Уставом Републике Србије, пошто чл. 194, ст. 5. Устава прописује да закони и други општи правни акти не смеју бити у супротности са потврђеним међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права. Како је Споразум о стабилизацији и придруживању постао и део домаћег правног поретка, то неизвршавање његових одредби значи непоштовање и непридржавање сопственог правног поретка.

Имајући у виду претходно речено, у наставку намеће се и логично питање: да ли Србија треба да либерализује тржиште пољопривредног земљишта? Треба рећи да су мишљења подељена, па је мишљење струке и науке углавном да земљу никако не бисмо смели да продајемо. Уосталом, Србија и нема пуно земље колико се мисли (о чему је било речи)²⁰, те зато морамо чувати природне ресурсе. Професор Шеварлић у својој студији „Пољопривредно земљиште у Републици Србији“ указује да у осам од 25 региона у Србији имамо мање од 20 ари земље по становнику, што је изузетно мало. Исто тако, у 47 градова и општина (од 169 колико их имамо), мање је од 20 ари по становнику.²¹ О томе казује и агроекономиста Војо Станковић. За њега измењени и допуњени Закон о пољопривредном земљишту јесте погрешан потез државе. Он иде даље и каже да земљиште као јединствен и непоновљив ресурс не сам да не смемо продавати, него га не би требало давати у концесију.²² Његово очување је од суштинске важности за прехранбену сигурност грађана, па га зато не треба отуђивати и продавати.

---

²⁰ „Од 1960. до 2012. године изгубили смо чак 1,5 мил. ха, или 27,84% коришћеног пољопривредног земљишта, па се не може рећи да смо богати тим пољопривредним ресурсом. Према резултатима Пописа из 2012. године 16,4% пољопривредних газдинстава уопште нема ораница, 48,2% је без засада. Забрињавајући је податак да Србија има само 52% земљишта које је погодно за пољопривредну производњу“. Извор: Миладин Шеварлић, *О судбини пољопривредног земљишта у Србији*, Агросервис, Београд, 17.06.2015.

²¹ Види: Миладин Шеварлић, *Студија Пољопривредно земљиште у Републици Србији*, Републички завод за статистику, Београд, 2015.

²² Види: Љиљана Буквић, *Странци пречицом до пољопривредног земљишта*, Данас, 21.08.2017.

Не смемо заборавити да су нас пољопривреда и електропривреда у кризним ситуацијама спасиле (економске санкције, НАТО агресија, финансијска криза). И данас, у условима пандемије корона вируса, српска пољопривредна производња може да подмири већи део прехранбених потреба становништва, што није случај ни у далеко богатијим земљама. Насупрот оваквом схватању, постоји и друго виђење, а то је да продаја великих површина пољопривредног земљишта у Србији представља прилику за развој. Иако је наш став једнак првом ставу, ипак глобално гледајући не можемо бити искључиви за други став, па се решење треба тражити негде између (на средини). За сада нови власници пољопривредног земљишта могу постати првенствено наши држављани, али и странци под одређеним условима. Заправо, усвојене измене Закона о пољопривредном земљишту су одложиле примену потписаног Споразума о стабилизацији и придруживању, у којем је Србија прихватила обавезу да либерализује тржиште пољопривредног земљишта, пре него што постане пуноправна чланица. Било би добро да су ограничења у Закону о пољопривредном земљишту трајала дуже, или ако је могуће да Европска комисија дозволи продужење мораторијума (дозвољено Хрватској, Пољској), јер српски пољопривредници, због деценијског запостављања пољопривредног сектора, још увек не могу бити конкурентни странцима, приликом куповине пољопривредног земљишта на територији Србије. То значи да ће странци куповати јефтине наше оранице, а наши пољопривредници неће ни учествовати у тој куповини. При инсистирању ЕУ у Споразуму да странци буду равноправни са српским пољопривредницима у куповини српских ораница, мора такође ЕУ имати у виду малу економску снагу српских пољопривредника, јер како ствари стоје треба ојачати српске пољопривреднике, а не примењивати *land grabbing*, одн. не отимати им земљу. Заправо, потребно је препознати и право на земљу као људско право, јер пољопривредно земљиште има не само економску, већ и социјалну и културну вредност.

Треба рећи и то да у Србији има и неискоришћене и слободне земље (сваки девети хектар је необрађен, преко 400.000 ha), те логика која стоји јесте да се та земља да на коришћење инвеститорима, који ће у то земљиште улагати, ставити га у функцију и покренути неки облик производне делатности, што ће отворити нова радна места покренути развој националне економије. И заиста, ничега спорног нема, на први поглед. Међутим, велике корпорације купују земљу са циљем да остваре профит, не уважавајући друге друштвене циљеве, па тако угрожавају животе људи,

ресурсе и еко-системе. Оне такође, кроз помоћ у храни сиромашним локалним заједницама уводе генетски модификоване производе, уништавају локални прехранбени систем и на тај начин елиминишу аутономију пољопривредних произвођача. Заправо, компаније купују земљу ради производње сировина за прехранбену индустрију, индустрију прераде сировина и руда, обновљиву енергију попут соларне енергије - соларних комплекса, ветрењача, за грађевински сектор и др. Паралелни сценарији су и разне финансијске малверзације са локалним или светским мултинационалним корпорацијама. Очито да продаја пољопривредног земљишта странцима доводи до великих проблема за локалне заједнице, уместо да доводе до њиховог развоја, она доводи до њихове стагнације. Када је реч о новом Закону о пољопривредном земљишту у Србији (2017) треба рећи да је представљен као нешто што ће покренути пољопривредну производњу и запошљавање, а тиме и социјални и економски напредак.

Међутим, резултати истраживања многих студија показују да није тако (нпр. GRAIN, оне које је финансирао Европски парламент и Transnational Institute), јер капитално интензивна пољопривредна инвестиција не отвара нова радна места и еколошки је деструктивна. Истраживања су показала да раст продаје, одн. раст преузетих површина пољопривредног земљишта прати раст светске популације, а како ће светско становништво и даље расти, то су све претпоставке да ће такав тренд имати и продаја великих површина пољопривредног земљишта. Са порастом становништва долази до пораста тражње за храном, што изазива и тражњу за пољопривредним земљиштем. Исто тако, ниска цена, као и велике површине расположивог пољопривредног земљишта представљају значајан узрок продаје пољопривредног земљишта. Иако у Србији још увек нема масовне продаје пољопривредног земљишта великим инвеститорима, одн. корпорацијама (те није алармантна ситуација), то ипак не значи да је неће бити, с обзиром на велики талас који је захватио Источноевропске земље.

Омасовљавање индустријске пољопривредне производње у Европи доводи у питање прехранбени суверенитет²³ појединих земаља. На тај

---

²³ „Суверенитет једне државе представља њену способност да на својој територији поставља и примењује правила. Суверенитет значи да на одређеној територији одређена држава има највишу власт, и да је у доношењу правила и одлука независна од страних утицаја, као и да на домаћем плану не постоји власт, или управа која има већу моћ од дате државе. Правила која држава доноси и примењује у модерним демократским државама представљају устав, законе и остала акта те државе, која се доносе на одређени начин кроз парламент, владу и друге

начин и продаја пољопривредне земље у Србији странцима доводи и до постепеног губљења суверенитета. Агроаналитичар Милан Простран сматра да је „омогућавање продаје пољопривредног земљишта странцима на изванредан начин подривање суверенитета држава. Истовремено је и потенцијална опасност да изгуби део најважнијег ресурса за обезбеђење прехранбене сигурности нације“.²⁴ Свака земља одн. народ има право на властити прехранбени и пољопривредни систем. Прехранбени суверенитет ставља произвођаче хране и потрошаче у центар пољопривредне активности. Он омогућава да сви људи имају право да производе своју властиту храну, без угрожавања других, уз поштовање принципа екологије и одрживости. Прехранбени суверенитет ставља тежиште на аспирације и потребе оних који производе, дистрибуирају и конзумирају храну, а не на захтеве тржишта и корпорација. Иначе, нуклеус самог прехранбеног суверенитета, као модела производње хране, чине мали пољопривредно-прехранбени произвођачи у својим аутономним и одрживим локалним заједницама, који поштују принципе једнаког приступа земљи свима и принципе демократске редистрибуције земље. После вишедеценијског настојања ситних пољопривредних произвођача широм Европе и света за стицање прехранбеног суверенитета,²⁵ оно је недавно признато и од стране УН. Крајем 2018. постало је и посебно право појединца и заједница усвајањем Декларације Генералне скупштине УН о правима сељака и других људи који раде у руралним областима.²⁶

Прехранбени суверенитет, као посебно право људи и заједница употпуњује корпус нових људских права која подупиру остваривање права на одговарајућу храну и право на здравље. Имајући у виду да су проблеми руралног развоја у Србији готово исти као и проблеми у другим земљама, то примена концепта прехранбеног суверенитета, заједно са

институције.“, Петар Чекеровац, Да ли се приватизацијом губи суверенитет?, на страници <https://talas.rs/antror/petarčekerovac/> приступ: 01.08.2021.

²⁴ Види: Oranice (ne)dostupne strancima, на страници: www.poljoprivrednik.net/poljoprivreda/biljna-proizvodnja/2533-oranica-ne-dostupna-strancima/ приступ: 10.08.2021.

²⁵ La via Campesina, један од највећих покрета који се бори за суверенитет хране од 1993, окупио је око 200 мил. пољопривредника из Африке, Азије, Европе, Северне и Јужне Америке, да потврде своја права на коришћење земљишта и семена и да промовишу агроекологију, као пут напретка.

²⁶ Мирјана Докумановић, Прехранбени суверенитет и агроекологија из перспективе људских права и заштите животне средине, *Зборник радова са међународног научног скупа*, Универзитет Привредна академија, Правни факултет за привредну и правосуђе, Нови Сад, 2019, 269.

агроекологијом, код нас је потребна, пожељна и оправдана²⁷. Треба истаћи да се аграрна и рурална политика Србије за сада темељи на концепту прехранбене сигурности, чији су ефекти недовољно ефикасни. Он подржава и одржава, као што је истакнуто, корпоративни прехранбени режим. Пошто постојећи Закон о пољопривредном земљишту није решио бројна питања домаћих пољопривредника, то нови закон треба да садржи таква ограничења која ће заштитити суверенитет над пољопривредним земљиштем, омогућити домаћим пољопривредницима да куповином земљишта буду власници ораница у сопственој земљи. У том контексту, на крају истичемо да према проценама светских стручњака, цена хране ће у наредних 10 година бити увећана и до 40%. Очито да је ово приоритетно национално питање и да треба очувати суверенитет наших грађана над земљом, храном и осталим ресурсима.

3. АГРОЕКОЛОГИЈА – АЛТЕРНАТИВНИ ПРОДУКТИВНИ ПРЕХРАМБЕНИ СИСТЕМ

Интензивна пољопривреда, поред производње фосилних горива сматра се једним од најагресивнијих утицаја човека на природу. Посебно негативне последице интензивне пољопривредне производње по животну средину видљиве су у руралним областима, јер се највећи део њихове територије користи за производњу хране. Наиме, допринос пољопривреде емисијама гасова *стаклене баште* данас износи између 19 и 29%, односно тренутно светски пољопривредни сектор чини око петину укупних гасова са ефектом стаклене баште. То је више од укупно свих аутомобила, авиона и возова на планети. У циљу поштовања Париског споразума, као круцијалног међународног документа у борби против климатских промена, неопходно је значајно смањити емисију гасова стаклене баште, као се не би премашио лимит просечног пораста температуре од 1,5° С. Али увећање пољопривредне производње у садашњим условима не обећава смањење учешћа у испуштању штетних материја у атмосферу. У том контексту посебно негативно се одражава монокултурно узгајање великих размера, интензивно сточарство и рибарство, нестајање шума које је најчешће изазвано крчењем и претварањем шума у пољопривредно земљиште ради узгајања биљака, јер зна се да једно дрво „складишти“ много више угљен-

---

²⁷ Саша Петровић, Прехранбени суверенитет у контексту Србије - оквир за критичку анализу система производње хране, Београд, АМА - Центар за негу човека и природе, Београд, 2019.

диоксида у односу на стабљику кукуруза или соје, па зато акумулација гасова стаклене баште, посебно угљен-диоксида, неповратан је процес и последице ће се осећати у периоду од стотину година.

Чињеница је да расположива средства (новчана), људство и машине не могу умањити негативан утицај пољопривреде на природу. Поставља се питање – да ли постоји алтернативно решење за еколошизацију пољопривреде. Трансформација је могућа и према истраживањима научника могла би да иде у правцу *агроекологије*. У том смислу, специјални извештај УН о праву на храну, Оливер де Шутер (Oliver De Schutter) указује да државе могу и морају да преусмере своје пољопривредне системе у правцу високопродуктивног и одрживог система који ће допринети прогресивнијој реализацији људских права на храну.²⁸ Отуда је агроекологија препозната као такав модел.

Како је развој пољопривреде на глобалном нивоу прилично нарушен (од негативног утицаја на животну средину до општег неуспеха да обезбеди обилне количине здраве и безбедне хране), јер је у бизнису све дозвољено, тако да потпуна индустријализација пољопривредне производње није одржива опција за све изазове који нас очекују у будућности, те се у кратком року мора прећи на „зеленији“ одн. на еколошки начин узгоја и развоја, где ће породичне фирме (газдинства) уз еколошки узгој и производњу бити најважнији део овог процеса, односно решења. Заправо, „средиште“ у пољопривредној производњи, сада у XXI веку помера се ка увођењу принципа еколошке пољопривреде, ка заштити плодног земљишта, воде и ваздуха, ка смањивању утицаја на промену климе и прилагођавању на дате промене.

Чињеница је да је глад у свету смањена последњих деценија. Међутим, и поред повећаних приноса пољопривредних производа последњих 50 година, који су омогућили да се обезбеди довољно залиха хране, ипак глад и неухрањеност и даље представљају нерешив проблем који има тенденцију раста у периоду 2015-2019.

Наиме, према подацима УН о глобалној глади из 2018. године, 820 мил. људи нема приступ храни, одн. изложено је хроничној глади и потхрањености. Поред тога, тренутно на Земљи живи око 7,3 милијарди људи, а према прорачуну УН светска популација ће до 2050. достићи 9 милијарди људи, па је потребно више него удвостручити пољопривредну

---

²⁸ Види: UN Human Right Council, Report submitted by the Special Rapporteur on the right to food, Oliver De Schutter – Final report: The Transformative Potential of the right to Food, of 24th of January 2014, A/HRC/25-57.

производњу. Самим тим неопходно је усвојити што ефикасније пољопривредне системе, пре свега - агроекологију као начин за унапређење система производње хране и побољшање материјалне егзистенције најсиромашнијих слојева. Свакако, примена агроеколошких метода у пољопривреди је најперспективнија стратегија за подршку малим произвођачима хране, који могу удвостручити производњу током следећих 10 година. Зато, да би свет задовољио потребе за храном, уз очување планете Земље од глобалног загревања, УН подстичу агроекологију након деценија „зелене револуције“ засноване на интензивној индустријској пољопривреди, која се сада налази на „оптуженичкој клупи“.

Нема сумње, „морамо јачати одрживе системе хране (...) и очувати животну средину: агроекологија може помоћи да се то постигне“. Овим речима се обратио генерални директор Агенције Уједињених нација за исхрану и пољопривреду (FAO), Хозе Грациано да Силва (Hose Graciano Da Silva), на отварању Другог међународног симпозијума о агроекологији, одржаног у Риму, априла 2018. године.²⁹ У наставку, такође је истакао да се развој пољопривреде након Другог светског рата базирао на масовној употреби вештачких ђубрива и хемијских средстава: пестицида, хербицида, фунгицида..., како би се повећали приноси ради обезбеђења сигурне доступности хране на планети, што је имало високу цену за животну средину. такође додају да „земља, шуме, воде, квалитет ваздуха и биодиверзитет се погоршавају, иако пораст производње по сваку цену није искоренио глад у свету“.

Међутим, истраживања показују да на свету постоји 570 милиона пољопривредних газдинстава и да 90% од тога јесу мали произвођачи и породичне фирме, а они производе 80% светске хране. Оно што је у овом тренутку најважније „агроекологија одговара на хитност постизања УН Агенде одрживог развоја до 2030. године, формулисана у 17 циљева одрживог развоја (енг. SDGs). Само овај пољопривредни приступ директно покрива преко половине циљева одрживог развоја, а позитивно утиче на

---

²⁹ На овом симпозијуму FAO је предложио следећу дефиницију агроекологије: „Агроекологија се темељи на примени еколошких концепата и начела за оптимизацију интеракција између биљака, животиња, људи и околине, као и социјалних аспеката који се морају узети у обзир, како би прехранбени систем био одржив и праведан. Стварањем синергија агроекологија може се допринети не само производњи хране, сигурности снабдевања храном и прехрани, већ и поновном успостављању услуга екосистема и биолошкој разноликости, што је кључно за одрживу пољопривреду“, извор: www.iao.org/, приступ: 20.10.2021.

све њих“.³⁰ Дакле, то најбоље показује да је агроеколошки начин узгоја производње одржив и да може бити успешнији од постојећег. Иако агроекологија захтева висок ниво знања, она се није развијала на универзитетима и сличним установама, већ на њивама и у шталама, те стога је лако применљива у реалном стању. Дакле, агроекологија је истовремено и наука и скуп практичних мера. Као наука (створена од агрономије и екологије), агроекологија је примена сазнања из поља еколошке науке на проучавање, дизајн и управљање одрживим агросистемима. Заправо, „агроекологија не покушава радикално да промени локалне пољопривредне системе, већ да оптимизује њихов дизајн, користећи локално знање и ресурсе. Такође, агроекологија активира локалну заједницу, јер претпоставља партиципацију и хоризонталне методе размене знања и искустава“.³¹ У том смислу „агроекологија као наука проучава примену еколошких принципа у пољопривреди, добија све више на значају, а агроеколошки индикатори, којима се мере ефекти утицаја пољопривредне производње на окружење, постају незаобилазни елемент државне регулативе у погледу развоја, како пољопривреде, тако и интегралног руралног развоја“.³²

Поред тога, на основу знања сваког пољопривредника о сопственој њиви, у комбинацији са најновијим научним развојем, користећи бољи третман земљишта, како би било плодније и са више угљеника, али и ради очувања биодиверзитета, агроекологија окреће леђа вештачким ђубривима. Надаље, она такође покушава да смањи зависност од прекомерне механизације, која повећава финансијске трошкове пољопривредника. Зато производња и употреба органских ђубрива јесте значајна. У Србији су то углавном: стајњак са пољопривредних газдинстава, течни стајњак, осока, зеленишно ђубриво, глистењак, жетвени остаци, кокошији стајњак и компост. Нема сумње, „са становишта одрживости најпожељније је ђубрење органским ђубривима. Нажалост, резултат Пописа (2012) показује да се у Војводини, у просеку свега 7,37% пољопривредних површина ђубри

---

³⁰ Doina Popusoi, Agroekologija kao odgovor na globalnu prehrambenu i klimatsku krizu, Green European Journal, 15.02.2021. На сајту: www.greeneuropeanjournal.eu/content/uploads/pdf/.

³¹ Саша Петровић, Прехрамбени суверенитет у контексту Србије – Оквир за критичку анализу система производње хране, АМА – Центар за негу човека и природе, 2019, 33.

³² Станислав Зекић, Бојан Малтовски, Зана Клеут, Анализа агроеколошких индикатора у Србији и земљама Европске уније, Анали Економског факултета у Суботици, Vol. 54, број 39/2018, 47.

чврстим стајњаком, а још мање осоком (0,73%). Ово упућује на констатацију да преко 1.400.000 ha пољопривредног земљишта није ђубрено стајњаком или осоком³³. Дакле, овако мале површине које се ђубре органским ђубривима (стајњаком и осоком) су индикатор неодрживог управљања пољопривредним земљиштем у српској житници (АП Војводини). Да би се обезбедила производња довољне количине хране, потребна је преоријентација на агроекологију, која ће смањити рурално сиромаштво, створити нове послове, повећање прихода, допринети не само производњи хране безбедне за људско здравље, већ и очувању природе у руралним срединама, у погледу очувања земљишног биодиверзитета, очувања тла и воде од пестицида и вештачких ђубрива.

Агроекологија једноставно не иде у корак са крупним индустријским пољопривредним системима и профитно оријентисаном пољопривредом, ма колико се они звали „органским“ или „климатски паметним“. Иако провејава мишљење да ћемо због агроекологије постати гладни, јер се несигурност снабдевања храном често користи као аргумент против агроекологије, ипак стручњаци Француског института за одрживи развој и међународне односе (IDDRI), Пјер-Мари Обер и Газауије Пу, на представљању студије „Десет година за агроекологију у Европи“, рекли су да су покушали створити модел који би помирио потражњу Европе за пољопривредним производима и заштиту животне околине, и представили „сценарио који би могао да доведе до дубоке трансформације пољопривредног сектора у Европи, у правцу агроеколошке транзиције“. Орбен указује на то да постоји широм Европе растућа потражња за органским производима, што показује да људи све више размишљају о утицају онога што једу на њихово здравље, па тако трансформација почиње ребалансом прехранбених навика у Европи – са више житарица, воћа, поврћа и усева богатих протеинима, а мање меса, јаја, рибе и млечних производа. „Наша студија показује да би агроеколошка Европа била способна да прехрани Европљане 2050. године, смањи емисију гасова са ефектом стаклене баште за 40% и обнови биодиверзитет“, рекао је Обер. Ипак, у студији се признаје да би такав сценарио, у зависности од пољопривредне културе, довео до пада производње од 10 до 50%. То би значило и мању зараду за фармере, али губици могу бити надокнађени новцем који ће уштедети, јер ће имати много мања улагања, оценио је Обер. Према речима овог француског стручњака, агроеколошки сценарио би

---

³³ Јелена Карапанџин, Весна Родић, Агроеколошке праксе у Војводини, *Агроэкономика*, 46/73, Пољопривредни факултет, Нови Сад, 2017, 61.

омогућио европском пољопривредном сектору не само да прехрани становништво старог континента (потпуним агроеколошким преображајем сточарства, ратарства и шумарства), већ би сачувао и експортне капацитете Европе у области пољопривредних производа и вина, а снажно би смањио зависности од увоза. Наиме, како истиче Обер данас ЕУ увози у еквиваленту од 35 милиона хектара пољопривредне земље, првенствено соју из Јужне Америке, која се користи за исхрану стоке.

Чињеница да је пандемије COVIDA-19 разоткрила слабости данашњих глобалних пољопривредних и прехранбених система, а ризик од прехранбене кризе већи је него икада, то агроекологија, која иде руку под руку с развојем „локалних прехранбених система мора омогућити Европи да краткорочно и дугорочно осигура снабдевеност храном, очувањем наших фактора производње, као што су: тло, водени ресурси и биолошка разноликост“.³⁴ У том смислу, у Стратегији пољопривреде и рурално развоја Републике Србије за период 2014-2024. године, основа дугорочне прехранбене сигурности је одрживо управљање ресурсима и заштита животне средине.³⁵ Заправо, у Стратегији утврђени су, поред циљева као што су раст производње и стабилност дохотка произвођача, раст конкурентности уз прилагођавање захтевима домаћег и иностраног тржишта и техничко-технолошко унапређење сектора пољопривреде и ефикасно управљање јавним политикама, и унапређење институционалног оквира развоја пољопривреде и руралних средина, одрживо управљање ресурсима и заштите животне средине, унапређење квалитета живота у руралним подручјима и смањење сиромаштва.³⁶

Надаље, „Стратегијом је истакнут низ активности на јачању свести произвођача о неопходности заштите и побољшања стања природних ресурса на површинама којима газдују. Такође, предвиђено је да се агроеколошка политика креира према специфичним националним, регионалним и локалним потребама. Политика подршке требало би постепено преузимати обресе система хармонизованог са ЕУ, што захтева

---

³⁴ Guillaume Cros, Poljoprivreda nakon COVIDA-19: Agroekologija je rešenje za naše ekološke izazove i sigurnost opskrbe hranom, Evropski odbor regija, на сајту: <https://cor.europa.eu>, приступ: 20.01.2021.

³⁵ Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године, Службени гласник РС, бр. 85/2014, 60.

³⁶ Исто, 64.

јачање капацитета администрације у домену спровођења и мониторинга агро-еколошких шема“.³⁷

Међутим, треба истаћи да у ЕУ на свега 20% пољопривредног земљишта спроводе се агроколошке мере. Ове мере се генерално слабо спроводе у интензивним пољопривредним подручјима. Отуда биодиверзитет у таквим подручјима је под повећаним притиском, те је неопходно имплементирати принципе одрживе пољопривредне производње. Нема сумње, само захваљујући пољопривредној производњи човечанство је могло достићи данашњи степен развоја стандарда, економског, духовног и социјалног развоја. У том смислу, пољопривредна производња у Србији представља један од најзначајнијих економско-социјалних стубова државе и добробити становништва. Пољопривреда у БДП Србије у 2019. години учествовала је са 6%, али истовремено она је значајни угрожавајући фактор за животну средину и дивљи свет пољопривредних предела. Међутим, Србија још увек нема националну агроколошку политику која би свеобухватно регулисала област заштите биодиверзитета у пределима са израженом пољопривредном активношћу, изван и у оквиру граница заштићених природних добара, али је још 2010. године направљен „Агроколошки програм за Србију“, који представља добар основ за увођење правних прописа за даљу примену у пракси.³⁸

Агроколошке мере саставни су део националних агроколошких политика земаља чланица ЕУ, настале као одговор на негативне последице које пољопривреда има на биодиверзитет и животну средину, а самим тим и на социоекономски развој, људско здравље и благостање.

Треба истаћи да је Самит о прехранбеним системима 2021. одржан у Риму са циљем напретка ка Агенди за одрживи развој – искорењивање глади у свету до 2030. године, „представио мере и решења за постизање циљева одрживог развоја, у циљу трансформације светских прехранбених система, одржавање пољопривредне производње и квалитета производње хране у свету, борбе против климатских промена, суше, поплава и пожара. Циљ овог самита такође је био да пружи најновије доказе и научне приступе трансформацији прехранбених система из целог света и покрене низ нових обавеза кроз коалиције за акцију, и мобилише нова финансирања

---

³⁷ Јелена Бировљев, Бојан Матковски, Биљана Четковић, Пољопривреда и заштита животне средине Србије у функцији прилагођавања заједничкој аграрној политици Европске уније, *Анали Економског факултета у Суботици*, 51 (2), 2014, 26.

³⁸ Владан Угреновић, Владимир Филиповић, Агроколошке мере – шта морате да знате о њима, Портал Планета Земља. Извор: <https://plodnazemlja.com>, приступ: 25.11.2020.

и партнерства на највишем политичком нивоу. Такође, на самиту је истакнут значај подизања свести о системима производње хране, који нам могу помоћи да постигнемо циљеве одрживог развоја, који су од највеће важности за сваку појединачну земљу, људе и за планету“.³⁹

Дакле, у условима када је пандемија COVIDA-19 разоткрила слабости данашњих глобалних пољопривредних и прехранбених система, и када је ризик од прехранбене кризе већи него икада, то само дугорочна агроеколошка трансформација прехранбених система може превазићи садашњу нестабилност и формирати отпорно и праведно друштво састављено од здравих еко-система и свесних појединаца.

4. ЗАКЉУЧАК

Србија тежи чланству у Европској унији, те усклађивање са правним тековинама ЕУ постаје императив. На том путу Србија је преузела одређену обавезу Споразумом о стабилизацији и придруживању, а то је да ће либерализовати тржиште пољопривредног земљишта, тј. да ће омогућити странцима (држављанима ЕУ) да под једнаким условима, као и домаћи држављани стичу својину над пољопривредним земљиштем у Србији. То је формално учинила 2017. усвајањем по хитном поступку Закона о изменама и допунама Закона о пољопривредном земљишту. Како је Србија у спољнополитичкој орјентацији изабрала европски пут, то забране продаје пољопривредног земљишта апсолутно неће бити, па либерализација тржишта пољопривредног земљишта чини се извесном у будућности. Како је истакнуто у раду, процес либерализације тржишта пољопривредног земљишта треба да буде по фазном моделу, јер либерализација тржишта пољопривредног земљишта носи велике економске и социјалне промене. Те промене могу да произведу позитивне и негативне ефекте.

Међу позитивним ефектима су: повећање продуктивности и приноса, повећање извоза, повезивање локалних пољопривредника са развијеним тржиштима и сами економски раст. Код негативних ефеката посебно долазе до изражаја велики притисак на рурални развој и животни стандард, ризик за прехранбену сигурност, односно прехранбени суверенитет и људска права. Зато је потребно јачати прехранбени суверенитет и агроекологију као алтернативне прехранбене системе.

---

³⁹ Самит о прехранбеним системима у Риму: Реформа система исхране за искорењивање глади до 2030. године, на сајту: www.in4s.net, приступ: 15.02.2021.

Када је реч о прехранбеном суверенитету, треба рећи да он обезбеђује пре свега производњу здраве хране, а не профит. Заправо, он обезбеђује да право на коришћење и управљање својим земљиштем, територијом, водотоковима, семеном, стоком и биодиверзитетом – буде у рукама оних који производе храну. Иначе, прехранбени суверенитет је признат као посебно право људи и заједница. Такође, агроекологија ће омогућити смањење руралног сиромаштва, створити нове послове, повећати приходе, допринети не само производњи хране безбедне за људско здравље, већ и очување природе у руралним срединама. Само дугорочна агроеколошка трансформација прехранбених система може превазићи садашњу нестабилност и формирати отпорно и праведно друштво састављених од здравих екосистема и свесних појединаца. Да је примена концепта прехранбеног суверенитета и агроекологије код нас потребна, пожељна и оправдана, можемо сагледати данас преко пандемије корона вируса. Наиме, захваљујући нашој пољопривредно-прехранбеној производњи можемо подмирити већи део прехранбених потреба становништва, што није случај у неким далеко богатијим земљама. Зато креатори аграрне политике мораће да уваже оно што имамо и чиме располажемо, те направити заокрет у аграрној политици и повећати субвенције и подршку локалној заједници и малим пољопривредним произвођачима.

ЛИТЕРАТУРА

Владан Угреновић, Владимир Филиповић, Агроеколошке мере – шта морате да знате о њима, Портал Планета Земља. Извор: <https://plodnazemlja.com>

Даница Бошњак, Весна Родић, Компаративна анализа трошкова производње основних ратарских усева у Војводини, Економика пољопривреде, 2010.

Doina Popusoi, Agroekologija kao odgovor na globalnu prehrambenu i klimatsku krizu, Green European Journal, На сајту: www.greeneuropeanjournal.eu/content/uploads/pdf/.

Dragica Božić, Petar Muncan, Family farms, The factors of agricultural development in Serbia, Edited by D. Tomić, M. Ševarlić, Development of agriculture and rural areas in Central and Eastern Europe, Serbian Association of Agricultural Economics, Novi Sad, 2007.

Guillaume Cros, Poljoprivreda nakon COVIDA-19: Agroekologija je rešenje za naše ekološke izazove i sigurnost opskrbe hranom, Evropski odbor regija, на сајту: <https://cor.europa.eu>.

Ђуро Ерцеговић и група аутора, Техничко-технолошки аспекти примене машина и оруђа за уређење земљишта по површини и дубини, Пољопривредна техника, бр.2, Пољопривредни факултет, Београд, 2008.

Закон о изменама и допунама Закона о пољопривредном земљишту, Сл. гласник РС, бр. 80/17.

Закон о пољопривредном земљишту, ”Сл. гласник РС” бр. 62/2006, 65/2008, 41/2009, 112/2015.

Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европске заједнице и њених чланица са једне стране, и Републике Србије са друге стране, ”Службени гласник – Међународни уговори” бр. 83/2008.

Закон о спољнотрговинском пословању ”Сл. гласник РС” бр. 36/2009, 36/2011.

Јелена Бировљев, Бојан Матковски, Биљана Четковић, Пољопривреда и заштита животне средине Србије у функцији прилагођавања заједничкој аграрној политици Европске уније, Анали Економског факултета у Суботици, 51 (2), 2014.

Јелена Карапанџин, Весна Родић, Агроеколошке праксе у Војводини, Агроекономика, 46/73, Пољопривредни факултет, Нови Сад, 2017.

Љиљана Буквић, Странци пречицом до пољопривредног земљишта, Данас, 08.2017.

Миладин Шеварлић, Студија Пољопривредно земљиште у Републици Србији, Републички завод за статистику, Београд, 2015.

Мирјана Докумановић, Прехрамбени суверенитет и агроекологија из перспективе људских права и заштите животне средине, Зборник радова међународног научног скупа, Универзитет Привредна академија, Правни факултет за привредну и правосуђе, Нови Сад, 2019.

Oranice (ne)dostupne strancima, на: www.poljoprivrednik.net.

Попис пољопривреде 2012, Пољопривреда у Републици Србији, РЗЗС, Београд, 2013.

Предлог закона о измени и допунама Закона о пољопривредном земљишту, Влада Републике Србије: www.srbija.gov.rs.

Петар Чекеровац, Да ли се приватизацијом губи суверенитет?, на: <https://talas.rs>.

Саша Петровић, Прехрамбени суверенитет у контактсту Србије, оквир за критичку анализу система производње хране, Београд, АМА – Центар за негу човека и природе, Београд, 2019.

Славка Митровић, Допринос пољопривреде у развоју Србије, Универзитет у Приштини, Пољопривредни факултет, Лешак, 2016.

Славка Митровић, Александра Митровић, Љубомир Митровић, Задругарство као нова парадигма одрживог развоја руралних подручја у Србији, *Ecologica*, 28 (101), 2021, стр. 86.

Станислав Зекић, Бојан Малтовски, Зана Клеут, Анализа агроеколошких индикатора у Србији и земљама Европске уније, *Анали Економског факултета у Суботици*, Vol. 54, број 39/2018.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године, Службени гласник РС, бр. 85/2014.

UN Human Right Council, Report submitted by the Special Reporteur on the right to food, Oliver De Schutter – Final report: The Transformative Potential of the right to Food, of 24th of January 2014, A/HRC/25-57.

Slavka MITROVIĆ, Ph.D

Assistant Professor,

Faculty of Agriculture, University of Priština in Kosovska Mitrovica

Ljubomir MITROVIĆ, Ph.D

Full-time Professor,

Faculty of Law, University of Priština in Kosovska Mitrovica

FOOD SOVEREIGNTY AND AGROECOLOGY IN THE FUNCTION OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT OF SERBIA

Abstract

The subject of the scientific paper is food sovereignty and agroecology, as alternative agri-food systems, aimed at sustainable development of small agricultural producers. These food systems have been developed to prevent the harmful effects of the current prevailing industrial or corporate way of food production, and these consequences can be manifested in the form of: permanent hunger and malnutrition on a global scale, increasing poverty, environmental destruction and human health, in the form of the expansion of the climate crisis, as well as the loss of biodiversity. Today, Serbia is facing a challenge: how to protect small agricultural producers and encourage food sovereignty and agroecology, while enabling the industrial production of large agrosystems, whose investors are foreigners. Strengthening food sovereignty and agroecology enables small agricultural producers and consumers in the local community to gain democratic control over food production factors and exploitation of natural resources (land, water, forests, etc.), while reducing rural poverty, creating new jobs, increasing income, improving nutrition and human health.

The aim of this scientific paper is to consider the right of foreigners to acquire ownership of agricultural land in Serbia, then to point out the need to protect and improve the position of small agricultural producers and the population in rural areas, as well as to preserve natural resources. resources and improve human nutrition and health. As the problems of rural development in Serbia are almost equal to the problems in other countries, the conclusion is that the application of food sovereignty and agroecology in Serbia is necessary, desirable and justified.

Key words: food sovereignty, agroecology, industrial agricultural production, right to food, sustainable rural development.